

Hur arbetar kulturskolor med elever som har funktionsnedsättning?

Utvärderingsrapport från ett projekt i Örebro län
2021-2024

Bakgrund

Föreningen Pascal - inTRYCK - påTRYCK- utTRYCK - avTRYCK har sedan bildandet 2010 arbetat för att alla, inte minst barn och ungdomar med funktionsnedsättning, skall få möjlighet att vara kulturutövare. Vi har framförallt, men inte bara, arbetat inom kulturskoleområdet.

I slutet av 2020 tog vi kontakt med Regional kulturskolesamverkan i Örebro län. Vi planerade i samråd med dem ett treårigt projekt. De sökte och fick medel från Kulturskolecentrum på Kulturrådet. Föreningen Pascal fick rollen att följa och utvärdera projektet.

Vi är tre personer som genomfört olika delar av utvärderingen. Den har bestått av deltagande i möten med den projektgrupp som planerade ansökan och start av projektet. Den regionala samordningstjänsten och ett par kulturskolor i länet deltog i arbetet. Vi har besökt kollo och även en allsångsdag i parken, haft samtal med projektledaren och lärare. Projektledaren har även svarat på en skriftlig enkät. Efter andra årets kollo har samtal förts med chefer, i något fall en lärare, på länets kulturskolor. Efter projektets slut har samtal förts med den regionala tjänsten, chefer och lärare från Örebro kulturskola.

Vi var som initierande förening och deltagande i planeringen aktiva och påverkade projektets inriktning. Sedan projektets start har vi däremot endast passivt följt projektet.

Målen för projektet var:

1. Undersöka hur en grupp med elever, där 50 % har uttalad funktionsnedsättning och 50 % inte har det, påverkar verksamhetens innehåll, pedagogik och rekrytering.
2. Utveckla länets kulturskolors, och länets gemensamma, arbete med inriktning att få verksamheterna att bli mer anpassad efter de behov som uppstår om de skall vara tillgängliga för alla barn.
3. Ett länsgemensamt resursteam bestående av pedagoger från länet finns etablerat och långsiktigt finansierat.

Integration och inkludering

Vi vill inleda med att förtydliga vad vi i detta sammanhang menar med begreppen inkludering respektive integrering.

De två begreppen används ibland med parallell betydelse, ibland med olika betydelse och i olika sammanhang. Bägge begreppen handlar om att grupper i samhället på ett eller annat sätt ska närma sig varandra.

I Kulturskoleutredningen från 2016 används begreppet inkludering i titeln *En inkluderande kulturskola på egen grund*. Inkluderingen omfattar barn och unga "... oavsett bakgrund och eventuella funktionsnedsättningar" (SOU 2016:69, s 265). I Kulturskoleutredningen står även att "Kulturskolans legitimitet grundas på att den erbjuder en verksamhet som vilar på barns och ungas intresse för konst och kultur. En ambition om att bemöta varje barn utifrån dess specifika förutsättningar bör vara en grundval för den kommunala kulturskoleverksamheten" (SOU 2016:69, s 265 s 165)

Olikheter kan ses som en tillgång eller ett hinder. I inkluderingstanken finns idén om att olikheter är en tillgång, att luckra upp de dubbla system mellan t ex special- och normskola samt se olikhet som en berikande möjlighet. Samtidigt är det deltagarnas önskemål som ska vara i centrum både när det gäller hur delaktiga deltagarna vill vara både när det gäller undervisningssituationer och i sociala sammanhang.

I skriften *Inkluderande undervisning* av Göransson & Nilholm (2014), som finns på Specialpedagogiska skolmyndighetens (SPSM) hemsida, menar författarna att begreppet integration började användas i skolsammanhang under 1980-talet och kom så småningom att betyda var personer med funktionsnedsättning skulle placeras.

Integrering används numer mer sällan när det gäller skolmiljö, även om det förekommer. Däremot är det vanligare att det används i samband med utrikesfödda som ska integreras i det svenska samhället, lära sig språket, komma in på arbetsmarknaden osv. Enkelt uttryckt har integrering kommit att betyda att en normbrytande grupp ska närma sig den normativa gruppen. Medan inkludering handlar om att två grupper med olika förutsättningar ska närma sig varandra på lika villkor.

I denna rapport utgår vi både från integration och inkludering som möjliga arbetssätt. Vi menar att integration t ex kan handla om att verksamheter delar lokaler. Att det finns ett gemensamt utbyte men att de olika verksamheterna inte arbetar tillsammans eller gör gemensamma produktioner. Däremot kan en integrerad verksamhet ha parallella verksamheter och till exempel avsluta med en uppvisning där enskilda grupper visar varandra vad de arbetat med.

I inkluderande verksamhet arbetar deltagare tillsammans, oavsett förutsättningar. I en sådan grupp är målsättningen att var och ens förutsättningar och förmågor kommer till sin rätt. Olika deltagares kapacitet ska utvecklas och tillsammans ska det berika verksamheten. Om vi utgår från ett inkluderande kollo eller gemensam föreställning, så betyder inte det att all verksamhet eller repetition ska ske samtidigt i samma grupp. Övande kan ske i mindre grupper där deltagarna kan mötas på den nivå de är, för att regelbundet återkoppla och väva samman verksamheten som till exempel kan avslutas med en gemensam uppvisning.

QI-ans kollo

Det första projektmålet skulle förverkligas genom någon form av läger-/kolloverksamhet. Dagläger eller internat under något skollov. Projektet avstod att pröva en rekrytering utifrån målsättningen att 50 % av deltagarna skulle ha uttalad funktionsnedsättning och 50 % inte ha det. Istället beslöt den operativa projektledningen direkt vid projektets start att ett dagkollo, som tidsmässigt sammanföll med en redan existerande dagkolloverksamhet inom Örebro kulturskola, skulle startas. Under fyra dagar i juni 2021 uppstod QI-ans kulturkollo. Namnet togs från den verksamhet för elever med funktionsnedsättning inom Örebro kulturskola som sedan länge bedrivits under namnet Kullagret (QI-lagret).

Ett resursteam från Örebro kulturskola åkte runt till de medverkande kulturskolorna och presenterade det planerade kollot, dess innehåll och upplägg. Man bjöd också in att rekrytera och skicka deltagare till lägret. Lärarna skulle kunna utnyttja kollot som en "hands on-fortbildning" och för studiebesök.

Kollot genomfördes i Kulturkvarteret i Örebro, en spännande miljö vid Svartån, invigd 2021 och fylld av kultur. Där har också Kulturskolan sina lokaler med ett antal välutrustade salar för de olika ämnena.

QI-ans kollo byggde på erfarenheter från det redan existerande dagkollot. Det utformades som en process med tre temadagar med drama/teater, musik samt bild. Den fjärde kollodagen gjordes i samverkan med Örebro kulturskolas dagkollo.

Kollots upplägg

Förmiddagspass kl 9-12 för åldrarna 9-12 år.

Eftermiddagspass kl 13-15 för åldrarna 13-19 år.

En fördel med upplägget var att man inte behövde arrangera lunch, endast mellanmål. Tiden var avpassad efter vad eleverna skulle orka. Åldersindelningen gav också större möjligheter att integrera och samarbeta i aktiviteterna.

Varje pass inleddes med en samling då man sjöng, dansade och spelade. Stor vikt lades vid att repetera och upprepa samtidigt som nytt innehåll tillfördes. Det skapades lekfulla och motiverande former för att engagera. Man använde bl a en låda som öppnades när dagens tema presenterades. En gång innehöll lådan en levande duva, som sedan studerades och avbildades, en annan gång var det en bygelgitarr som ledde till samtal om musik och till spel.

Måndag: Tema under dagen var dans, drama och teater. Rörelsesånger, dramalekar och kostym. En liten föreställning blev resultatet.

Tisdag: Tema under dagen var musik med sång och spel. Särskilt var att Bunne-instrument som bygelgitarr och klangplattor användes.

Onsdag: Tema under dagen var bildskapande. Arbete med tekniker och material, även textil.

Torsdag: På förmiddagen sammanfattning och repetition av vad man gjort under kollo. På eftermiddagen bjöds eleverna från det andra kulturkollot in. Allsång och spel blev till veckans höjdpunkt. Även utställningar där eleverna fick presentera sina verk. Stämningen var hög och kollo avslutades med en härlig kulturupplevelse där elever från de båda kollona medverkade.

Syfte

Syftet var att bjuda kollodeltagarna på kulturupplevelser. Genom att bygga på varje individs resurser och intresse kunde man utveckla delaktighet och kunskap. Kollo bidrog också till att intressera föräldrarna för kulturaktivitet. Förhoppningen var att detta sammantaget skulle leda till att eleven ville och kunde börja i kulturskolan.

Arbetsätt

Vid varje pass var ett stort antal personer aktiva. Örebro kulturskolas lärare, lärare från andra kulturskolor i projektet, studiebesökande, assistenter, föräldrar och volontärer. I ett fall även sommarjobbade gymnasieelever. Tack vare personaltätheten kunde man se till att varje elev uppmärksammades och fick det stöd som behövs för att kunna vara delaktig.

Beskrivning av kollo av projektledaren efter första året

”Vi gjorde en fantastisk vecka för dessa barn och ungdomar, de fick prova på alla möjliga estetiska uttryck och de fick träffa på nya människor att förhålla sig till. En deltagare vågade komma själv utan sin ledsagare på sista dagen och han kände sig väldigt nöjd med det. Det tog tid för oss lärare att lära känna dessa deltagare så dagarna gick till att ge dem vårt fokus. Sista dagen bjöd vi in parallellkollo till allsång, då fick våra deltagare visa upp sig och de sjöng tillsammans med de barnen/ungdomarna. Det blev en magisk stund, glädjen och sången gick högt upp i taket! Det fanns många vinnande saker i detta kollo, deltagarna fick se många andra barn som höll på med olika uttryck och de fick växa sig lite större under

dessa dagar. Ord som självförtroende, glädje, sammanhang mm uttrycktes av både deltagare och vårdnadshavare som hämtade barnen efteråt.”

Kulturkollot i siffror

År 1. 2022

13 deltagare i äldre gruppen, 5 personer fortsatte in i verksamhet. Deltagarna kom ifrån 3 olika kommuner. 5 deltagare i yngre gruppen, 1 person fortsatte in i verksamhet. Deltagarna kom ifrån 4 kommuner.

Personalen var mest ifrån Örebro kulturskola men Kumla hade 2 pedagoger med under veckan.

År 2. 2023

8 deltagare i den äldre gruppen varav 4 deltagare fortsatte in i verksamhet. De kom ifrån 3 kommuner. 10 deltagare i den yngre gruppen varav 5 deltagare fortsatte vidare. De kom också ifrån 3 kommuner. Flest pedagoger ifrån Örebro men Karlskoga och Kumla var också med i 2 dagar.

År 3. 2024

8 deltagare i den yngre gruppen, 3 är i verksamhet. 6 olika kommuner. 10 deltagare i den äldre gruppen, 5 är redan i verksamhet. De kom ifrån 6 olika kommuner. Flest pedagoger från Örebro men Karlskoga, Degerfors och Lindesberg var också med.

Fortbildning/resursteam

Ett av projektmålen var att alla lärare och chefer skulle få fortbildning på området. En länsstudiedag med länets kommuner, med undantag för Örebro, genomfördes digitalt som upptakt på höstterminen 2021. Föreningen Pascal - inTRYCK - påTRYCK- utTRYCK - avTRYCK hade till detta tillfälle ombetts att ta fram tre filmer för visning under dagen. Några ytterligare dagar med fortbildning av all personal har efter denna dag inte genomförts. Den fortbildning som skett har istället främst varit den som resursteamet förmedlat.

En orsak som nämnts, till att inte fler fortbildningsdagar har genomförts, är svårigheten att praktiskt få till gemensamma studiedagar i länet. Det är också tydligt att kommunerna i länet ser betydelsen av att arbeta mer fördjupat med frågor kring kulturskolornas förmåga att ta emot deltagare med funktionsnedsättning varierar. Hur dessa hinder förhåller sig till varandra är svårt för oss att avgöra.

Ett resursteam har som sagt etablerats. Flera kommuner har efterfrågat fortbildning, inte minst praktiska råd hur de skulle organisera sin verksamhet gentemot elever med funktionsnedsättning. Praktik, inte teori, efterfrågas. Resursteamet har blivit mycket uppskattat av kollegier i kommuner de besökt. Intresset från kommunerna varierar

dock. Vissa kommuner har inte alls efterfrågat den resurs och erfarenhet teamet kunnat bidra med. Mot slutet av projekttiden gick en person i teamet i pension varefter verksamheten den sista tiden låg i träda.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det varit svårt att få till fortbildning av all personal. Fortbildning via resursteamet har bara delvis efterfrågats. Några kommuners kulturskolor har inte haft något intresserade vare sig för fortbildning eller för besök av resursteamet. Orsaker som nämnts vid våra samtal med dessa kulturskolor är av tre slag. Någon kommun hänvisar till att de i första hand har individuell undervisning och att de inom den kan hantera de behov av anpassningar av undervisning som kan dyka upp. En annan kulturskolechef menar att lärarna inte visat intresse för fortbildning på området och att den därför inte genomförts. En tredje chef menar att eftersom den politiska nivån inte gett något uppdrag åt kulturskolan att arbeta med målgruppen elever med funktionsnedsättning behövs ingen fortbildning.

Frågan om långsiktig finansiering av ett resursteam har inte aktualiserats. Region Örebro har inte visat intresse att ta del av projektet eller finansiering av annan länsövergripande verksamhet inom kulturskoleområdet. Att etablera permanenta stödresurser på länsnivå har därför visat sig vara svårt. Fortsatt faller frågan om att höja kompetensen inom området tillbaka på varje kommun.

Resursteamet bestod av personer som också varit aktiva i skapandet av en allsångsfestival för elever med funktionsnedsättning. Denna del knöts till projektet och blev också mycket uppskattad. Intresse visade sig finnas från några kommuner att genomföra liknande arrangemang. Kumla har nu gjort det. Fler kanske tillkommer.

Slutsatser och diskussion

Det treåriga projektet i Örebro län kan lite förenklat sägas ha haft två olika målsättningar; dels pröva nya arbetsformer inom ett läger/dagkollo och dels att genomföra fortbildning av all personal i länet. Kulturkollot har genomförts med Örebro kulturskola som en given centralpunkt. Kollot, en daglig verksamhet under fyra dagar, har genomförts i Örebro och även tagit sitt namn från en verksamhet inom Örebro kulturskola: Kullagret (eller QL-lagret). På flera sätt kan därför kollot ses som en förlängning av den verksamhet som under flera år bedrivits inom Örebro kulturskola.

Under projektet har flera lärare från andra kommuner deltagit. Alla chefer i länet har varit införstådda med ambitionen att få fler lärare att delta. Eleverna har också kommit från minst sex av länets tolv kommuner. Många av deltagarna hade aldrig varit i kontakt med kulturskolan tidigare.

Kollot har blivit en succé på flera sätt men för att göra det till en regional verksamhet finns trots det hinder att övervinna. Lärarna som hållit i lägret har främst varit erfarna lärare från Örebro kulturskola. Kollot har samtidigt fungerat som en form av fortbildning av några lärare från både Örebro och andra kommuner. Även om inte alla kommuner har deltagit i arbetet med kollot menar vi att resultatet i denna del bör ses

som en framgång. När det gäller barn och ungdomars möjlighet att delta så har några elever från hälften av kommunerna deltagit. Ett par anledningar till att inte fler deltar uppger cheferna i regionen vara att det är svårt både med information och transporter. Hade ett kollo funnits i den egna kommunen hade säkert fler deltagit. Samtidigt påpekar flera att det inte finns underlag för ett kollo i den egna kommunen. Antalet barn och ungdomar från andra kommuner i länet som deltagit har ändå ökat från år till år och det måste ses som mycket positivt. Samtidigt är de numerärt få och kollot skulle nu behöva fortsätta att erbjudas till kommunerna under flera år för att bli en angelägenhet för hela länet.

Ett av projektets mål var att undersöka hur en verksamhet där deltagare med och utan uttalad funktionsnedsättning skulle fungera. Det projektmålet undersöktes aldrig. Däremot tangerades upplägget på första årets kollo genom att några ungdomar från Kumla hade kollot som sitt sommarjobb. Erfarenheten av det upplägget var mycket positivt men tyvärr blev det ingen fortsättning.

Utifrån begreppen ovan var lägret integrerat med annan verksamhet men levde inte upp till begreppet inkludering. Kanske var ambitionen med en inkluderad grupp för högt ställd från den ledningsgrupp som planerade projektet? Eller var inte projektiden tillräckligt förankrad bland personalen? Istället etablerades en variant av en redan existerande verksamhet. Den har under flera år funnits till bara för elever med funktionsnedsättning. Viss samordning med övrig kolloverksamhet i Örebro skedde. Alla höll till i samma byggnad och en gemensam aktivitet genomfördes.

Frågan måste naturligtvis också ställas vilka för- och nackdelar som kan uppstå med en inkluderande målsättning? Vad betyder tryggheten i en grupp med "bara" elever med funktionsnedsättning? Förloras den i en inkluderad grupp? Vilka hinder att söka en plats på en kulturskola finns för de med funktionsnedsättning? Vilka svårigheter finns att intressera ungdomar för en mer inkluderande verksamhet? Vi har inte de svaren. Därför hade de varit spännande att få några av frågorna belysta i Örebro- projektet.

Även om kollot i projektet var mycket lyckat präglades det som sagt inte av inkludering enligt vår definition ovan. Om de som deltog i projektets kollo, och var från Örebro, istället hade anmält sig till kolloverksamheten som redan fanns – hur hade det hanterats? Eller bygger uppdelningen på att elever med en funktionsnedsättning inte känner sig bekväma med att delta i ett kollo för "alla"? Går det att hitta andra sätt att inkludera? Vilka känner sig tillhöra gruppen elever med funktionsnedsättning? Gör de med dyslexi eller ADHD det? Till vilken del av kolloverksamheten skall de söka sig? All verksamhet skall enligt diskrimineringslagen anpassas efter deltagarens behov. Det bygger på att alla känner sig bekväma att söka till all verksamhet. Detta är några av de frågor vi fortfarande ställer oss.

Vid vårt besök vid kollot, en temadag i musik, fick vi uppleva att kollots upplägg fungerade mycket bra och resulterade i hög aktivitet, musikupplevelser och lärande. Resultatet är i högsta grad relaterat till pedagogernas kompetens. Det finns viktiga erfarenheter att ta med ifrån projektet. Genomgående var det kort väg mellan inläring och gemensam gestaltning, deltagarna var ofta producerande och aktiva, det var öppet för idéer som också kunde prövas, det skapades kontinuerligt tillfällen då individuella

eller gemensamma produktioner visades upp och gavs respons, samt inte minst, man gjorde allt för att alla skulle kunna vara med på sina villkor.

I kolloptimerades således förutsättningar som tid, tillgång till pedagogisk kompetens och lärmiljö, faktorer som för ungdomar med funktionsnedsättning kan vara avgörande för om de ska kunna ta del i kulturskolans verksamhet. Till detta ska läggas den sociala miljön, som blir påtaglig i ett kollo och som bidrar till delaktighet och motivation. Detta pedagogiska koncept borde kunna användas på fler sätt i kulturskolornas verksamhet för att skapa inkluderande arbetsformer och miljöer. Vilka är hindren? Vilka är möjligheterna? Örebro kulturskola och övriga medverkande i projektet har viktiga erfarenheter att dela med sig av.

När det gäller fortbildningen av all personal ser resultatet mer problematiskt ut. Ingen av de tillfrågade kulturskolecheferna minns efter tre år tydligt introduktionsdagen när projektet startade. Någon uppger att kulturskolan förmodligen deltog. (Upptaktsdagen vände sig till alla kommuner i länet förutom Örebro och genomfördes pga. pandemin digitalt) Ett par kommuner har erbjudit fortbildning via resursteam från Örebro, men fortbildningen har också mött hinder. (Se ovan) Fortbildningen av all personal i länet kan därför sägas i huvudsak ha misslyckats i projektet. Vid samtal med kulturskolorna nämns både svårigheter att få till gemensamma dagar för fortbildning och att någon dag per år för gemensamma frågor i länet är maximalt vad det finns intresse för i några av kommunerna. Har kulturskolans chefer tillräcklig kunskap om diskrimineringslagen? Behöver frågan lyftas upp till den politiska nivån? Nu när projektet har avslutats anordnar Örebro kulturskola i januari 2025 en seminariedag dit det kommer deltagare från hela landet. Då kommer flera lärare från länet men någon obligatorisk närvaro för alla lärare i länet har inte varit aktuell. Det tyder på att engagemanget för frågan varierar mellan kommunerna.

”Kulturskolorna sitter fast i strukturer som gör att man inte når alla barn”

Citat från dialog med chefsperson

Nu är projektet slut. Det har haft en tillfällig statlig finansiering och i hög grad hanterats av Örebro kommun. Mycket positivt har skett i projektet samtidigt som hela det länsgemensamma arbetet nu är mer eller mindre hotat. Det kommer att fortsätta men ansvaret måste fördelas på olika kulturskolor så länge ingen regional finansiering skapas. Kulturskolornas kompetens på området varierar inom länet och det borde, menar vi, i första hand vara ett regionalt ansvar – inte Örebro kommuns – att se till att fler kommuner blir bättre på att inkludera elever med funktionsnedsättning i sina kulturskolor.

Vi har lång väg att gå innan all verksamhet inom alla kulturskolor vänder sig till alla barn. Inom detta projekt har flera steg i rätt riktning ändå tagits och det finns många chefer och lärare som verkligen brinner för att skapa bättre förutsättningar för barn och ungdomar med funktionsnedsättning. Det är glädjande.

Stjärnsund och Stockholm januari 2025

Föreningen Pascal - inTRYCK - påTRYCK- utTRYCK - avTRYCK

Karin Erika Johansson

Stewe Gårdare

Håkan Sandh

Om författarna

Karin Erika Johansson

Auk dramapedagog, danspedagog. Arbetar på dramapedagogutbildningen på Västerbergs folkhögskola. Har under 20 år arbetat på Kulturskolans Resurscenter i Stockholm. Har bl a undervisat på högskolor sedan 2011 i Specialpedagogiska perspektiv på dans.

Stewe Gårdare

Senior lärarutbildare vid Lärarhögskolan i Stockholm/Stockholms universitet. Har under ca 30 år arbetat med lärarutbildning som pedagog, prefekt och utvecklare inom de praktiskt estetiska ämnesområdena. Externa projekt kring lärande och IT.

Håkan Sandh

Senior. Har under 25 år arbetat som kulturskolechef, projektledare och chef för Kulturskolerådet. Författare till två böcker om kulturskolan. Socionom och master i musikpedagogik.